

Hoy Nahçıvan Ordubad Revan

– Mustafa ESER · 10 Kasım 2025

HOY SANCAĞI

•

Utbe bin Ferkad es-Sülemi tarafında n 641 yılında İslam topraklarına katılan Hoy, muhtelif yolların kavşağında olması sebebiyle, Emevi ve Abbasi dönemlerinde askeri üs olarak kullanıldı. Büyük Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu hakimiyetlerinden sonra Akkoyunluların eline geçti. Akkoyunluların mühim bir nüfusu Hoy-Alıncak bölgesine yerleşmişti. Şah İsmail I tarafından Safevi idaresine alınan şehir, kuzey-batısında cereyan eden Çaldıran savaşından sonra Sultan Selim I tarafından Osmanlı idaresine sokuldu. Sultan Süleyman I zamanında 1548' de tekrar Osmanlı topraklarına katıldı. 1585'de Özdemiroğlu Osman Paşa' nın Tebriz üzerine gittiği esnada, Hoy hakimi Rumlu Mahmud Bey' in tahliye ettiği şehir, 13 Eylül 1585 ' de bir kez daha Osmanlıların eline geçti. Yaklaşık 18 yıl Osmanlı idaresinde kalan Hoy, Tebriz'in Safevilerin eline geçtiği Ekim 1603'den sonra Selmas ve Meraga ile birlikte elden çıktı. Hadise İstanbul' da duyulunca Şark seferine çıkan Cığala-zade Sinan Paşa Ekim 1604'de Hoy'u geri aldıysa da az zaman sonra tekrar elden çıktı. 1612 Nasuh Paşa Antlaşması'yla İran'a bırakıldı. Sultan IV. Murad Revan seferi sırasında 2 Eylül 1635'de Hoy' u zapt etti ve Safevilerin üs olarak kullanmaması için kaleyi yıktırdı. 1724-1739 tarihleri arasında Osmanlıların elinde kalan Hoy Şah Nadir-i Afşar tarafından tekrar İran topraklarına katıldı.

(Horasan ereni ve Türkmen şeyhi Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1271) XIII. Yüzyılda Anadolu'ya göç etmiş Haydari veya Yesevi dervişlerindedir. Mezarı dergahını kurduğu ve yaşadığı Sulucakarahöyük (Hacı Bektaş) te olan Hacı Bektaş-ı Veli'nin nesli hakkında araştırmacılar ve Alevi-Bektaşî toplumunda farklı görüşler vardır. Kendilerini bel evladı olarak nitelendirenler, Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana (Kutlu Melek) ile olan evliliğinden nesli olduklarını iddia ederken, Yol evladı oldukların iddia edenlerse, Hacı Bektaş'ın hiç evlenmediğini, mücerred (bekar) kaldığını kendilerinin de Kadıncık Ana'dan gelen nefes ile yol evladı olduklarını iddia etmektedirler. İslam tasavvuf geleneğinde bekarlık gibi bir gelenek yoktur. Bekarlık geleneği Bektaşî tarikatının ikinci kurucusu sayılan Balım Sultan (ö.1516) tarafından gelenek haline getirilmiştir.)

Pir Saltuk Zaviyesi

Hoy sancağında bulunan adına zaviye kurulmuş olan Pir Saltuk'un tarihi şahsiyeti hakkında kaynaklarda açıklayıcı bir bilgi bulunmaz. 1728 tarihli defter kaydına göre Pir Saltuk Hacı Bektaş-ı Veli'nin neslinden olup Hoy sancağında inşa ettiği zaviyede yaşamış ve burada vefat etmiştir. Kesin olmamakla birlikte zaviye 1438-1478 tarihleri arasında inşa edilmiş olabilir. (A.S.B)

Kuruluşundan itibaren gelen-geçen (ayende ve revende) yolcuları barındırma, yedirip, içirme(itam-u taam) işlevi yüklenen zaviyenin vakfının toplam geliri 11.900 akçeyi bulmaktadır.

1

Sultan Pir Hüseyini Zaviyesi

Tarihi şahsiyeti hakkında bilgi olmayan Pir Hüseyini'ye ait zaviye Hoy Sancağı- Gerger Nahiyesi-Alemdar köyünde olup vakıf senedi Osmanlı öncesi hükümdarlar tarafından verilmiştir.

Han Ahmed Zaviyesi

Tarihi şahsiyeti hakkında bilgi bulunmayan Han Ahmed'e ait zaviye Hoy sancağında adını taşıyan köyde bulunmaktaydı. Zaviyenin 25.00 akçe geliri bulunmaktaydı.

1593 yılında Hoy sancağı vakıflarının- Osmanlılar-tarafından sağlanan- geliri 25.000 akçe, 1728 yılında ise 12.760 akçedir.

NAHÇIVAN SANCAĞI

Hz. Osman (ra) zamanında İslam topraklarına katılan Nahçıvan, Emeviler zamanında Aziz b. Hatim tarafından yeniden inşa edildi. Saci, Selçuklu, İldeniz, Harizmşah, İlhanlı, Timurlu ve Koyunlu hakimiyetinde kaldıktan sonra Şah İsmail tarafından Safevi topraklarına dahil edildi. Çaldıran savaşı sonrasında, 1554 tarihinde, III. Murad zamanında (1574-1595) vuku bulan Osmanlı-Safevi savaşları sırasında yeniden, Osmanlı yönetimine alındı. Osmanlı yönetimi uzun sürmedi. I. Şah Abbas 1603 yılında Nahçıvan'ı zaptetti. IV. Murad zamanında (1633) Vezir-i Azam Mehmed tarafından yeniden Osmanlı toprağı yapıldı ve kalesi yıktırıldı. Nahçıvan bölgesi en son 1723 yılında tekrar alındı ve tahriri yapıldıysa da 1735 yılı Ekim ayında Şah Nadir-i Afşar tarafından Safevi topraklarına dahil edildi. 1590 tarihinde Nahçıvan şehrinde; Ca.mi-i Kebir, Süfi Halil, Mehmed Kethüda, Kızıl] Arslan camileri ile Şeyh Eminateddin, Ağa, Ahmedi, Hoca Halil, Keçeci, Sultan Mahmu,d, Sabayuru'l- Melik, İsmailan, Hacı Salli ve Basri mescidleri bulunmaktaydı. Bunlardan sadece Cami-i Kebir ve Süfi Halil camilerinin evkaflı olup, diğerlerinin hiçbir vakıf mülkü yoktur. Bunlar sırf müminlerin maddi yardımıyla idare edilmektedir.

Cami-i Kebir

Nahçıvan'ın en önemli dini-abidevi eseridir. XIII. Yüz yılda İldenizliler tarafından inşa ettirilmiştir. Cami-i Kebir (Sultan Murad Camii) vakfının 1590 yılında toplam vakıf geliri 375 akçedir.

Hızır Paşa Camii

1591-1596 yıllarında Revan, Gence ve Badat Beylerbeyi Hızır Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Hace Parak Camii

Alınca nahiyesi- Hace Parak köyündeki camidir. Cami-i Kebir, Hızır Paşa Camii ve Hace Parak camii'nin vakfı ortak kaydedilmiştir. (Nisan 1723) Üç camiye ait vakfın toplam 56.346 akçeyi bulan gelirinin 44.250 akçesi personel yevmiyesine, 12.096 akçesi ise camilerin masraflarına tahsis edilmişti.

Süfi Halil Cami ve Medresesi

Muhtemelen Akkoyunlu Uzun Hasan ve Yakub Beylerin Atabegi Süfi Hali Bey (ö.1491) yaptırılmıştır.

Mevlana Şeyh İsa- el Ensari

İlim ve nüfuz sahibi muhterem bir şahsiyet olan Şeyh İsa'ya III. Murad tarafından vakıf gelirleri verilmişti.

Şeyh Yusuf (Şeyh-zadegan) Dergahı

Ekim 1162 yılında vefat eden Ahi şeyhi Yusuf b. Kuseyr için Şemseddin İldeniz tarafından bir türbe yaptırılmış, dergah ise Akkoyunlular zamanında kurulmuştu. Avarız, tekalif ve her türlü tartı-ölçü vergilerinden muaf tutulan dergahta Şeyh Yusuf'un neslinden şeyhzadeler yaşamaktaydı.

Seydi Ahmed, Pir Seydi, Seydi Hüseyin ve Seydi Mehmed

Suremerek-i Suğla köyünde yaşayan bu kişiler Safeviler tarafından vergiden muaf tutulmuşlardı. Muafiyeti belgelemeleri karşılığı muafiyetin devamı için ferman yazılmıştır.

Mevlana el-Kadi

Tarihi şahsiyeti hakkında bilgi bulunmayan Mevlana el-Kadi 42.500 akçe vergi geliri olan Mihranşah köyünde yaşayan salih bir zat olduğu anlaşılıyor.

Mevlana Muhammed Vakfı

Karakoyunlu beylerinden Bozdoğan Bey'in oğlu Emir Ziya-ül Mülk'ün torunu olan Mevlana Muhammed'e, Ferhad Paşa'nın 1593 tarihli seferi sırasında gösterdiği yararlıklar sebebiyle ecdadından kalan mülklerinin ve 14.000 akçe gelimli vakfın tasarrufu verilmişti.

İsfendiyar Zaviyesi

İsfendiyar hakkında da bilgi bulunmamaktadır. 1727 yılında Mül-ki Aslan nahiyesi Çehre köyündeki zaviye ziyaret yeri olup getirilen kurbanlıkların satışından ele edilen kar fakirlere dağıtılmaktaydı.

Şeyh Ebu-l Nasr-ı Horasani Zaviye ve Cami vakfı (Sultan Murad Camii)

Hurufilerin lideri olan Ebu-l Nasr'ın vakfiyesi Osmanlılar tarafından kabul edilmemiş ve cami 1727 yılında Sultan Murad camii olarak kayıt edilmişti.

Osmanlılar tarafından Nahçıvan Sancağı'nda ki vakıflara bağanan gelir 1590-1595 yılında 15.425, 1717-1728 döneminde ise 66.097 akçeyi bulmaktadır.

ORDUBAD SANCAĞI

Hız. Osman (ra) zamanında Habib. B. Mesleme tarafından İslam topraklarına katılan Ordubad, Saci, İldeniz, Harizmşah, İlhanlı, Timurlu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi hakimiyetinden sonra Yavuz Sultan Selim ve Kanuni zamanında Osmanlı toprakların dahil edildi. III. Murad döneminde (1574-1895) tekrar Osmanlı yönetimine geçti.

1603 yılında Şah Abbas tarafından Safevi devletine bağlandı. Br kaç kere daha el değiştiren bölge 1735 yılında Osmanlı hakimiyetinden çıktı.

Ordubad Cami-i Kebir (Sultan Murad Camii)

Su şehri mahallesinde banisi ve mimarı bilinmeyen cami I. Şah Abbas tarafından genişletilmiş ve vakfa bağlanmıştır. Cami vakfının geliri 31.890 akçe olup personel ücreti ve cami masraflarına harcanmaktadır.

Mirza İbrahim Medresesi Vakfı

Medrese vakfının 23.980 akçe geliri olup, müderris, talebe harçlığı ve medrese tamirine harcanmaktadır.

Veniz Köyü Mescidi Vakfı

Azadciran nahiyesi Veniz köyünde Cuma mescidi olduğu için vakfa bağlanmıştır.

Dir (Deyr) ve Girne köyleri vakıf bağ ve Çiftlikleri

Ordubad Sancağında Osmanlılar tarafından 1727-28 döneminde vakıflara bağlanan gelir toplamı ise 55.960 akçeyi bulmaktadır.

REVAN SANCAĞI

Revan Bölgesi VII. Asırda Müslüman Arapların, 1064 yılında ise Selçukluların eline geçti. Şah İsmail zamanında şehir halini aldı. Osmanların Revan bölgesine ilk gelişleri 1514 yılında oldu.(Çaldıran savaşı) III: Murad zamanında Rumeli Beylerbeyi Gerhad Paşa tarağından yeniden Osmanlı topraklarına katılan Revan bölgesi bu zaman zarfında harap olan şehri imar etmek için çok çaba sarfetti. Sultan IV. Murad zamanına kadar şehir birkaç kere daha el değıştirdi. Ve tahrip oldu, Sultan IV. Murad 1635 tarihinde yeniden Osmanlı yönetimine geçen şehrin imarını emretti. 1639 Kasrı Şirin anlaşmasıyla şehir Safevilere bırakıldı.

3 Ekim 1724 yılında Köprülüzade Abdullah Paşa Revan'ı yeniden Osmanlı topraklarına kattı. Revan şehrindeki yıkımı telafi etmek isteyen Osmanlı yönetimi vakıfları aktifleştirdi. 1735 yılında Afşar Şah Nadir-i Afşar şehri ele geçirdi.

Sultan Ahmed Han Vakfı (Cami, mescid, medrese)

IV. Murad'ın Revan' fethettiğinde Cuma namazını kıldığı cami, III. Ahmed zamanında (1703-1730)tesmiye edildi. Sultan Ahmed vakfı Revan kalesi içindeki ve varoşlardaki tüm cami, mescid ve bir medreseyi kapsıyordu. Revan'daki din ve eğitim hizmetini bünyesinde barındıran Sultan Ahmed vakfının 1728 yılındaki vakıf geliri 78.000 akçe idi.

Üç Kilise (Eçmiyazin) Vakfı

Akkoyunlu Uzun Hasan Bey ve Osmanlılar, Revan-Karpi Nahiyesi-Üç Kilise köyünde Ermeniler için Eçmiyazin kilisesine vakıf tesis etmişlerdi. 1728 yılı tahrir kayıtların a göre Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar Ermeniler için mukaddes olan bu kiliselere vergi muafiyeti tanımışlardı. Eçmiyazin Kilise vakfının yıllık toplam geliri 211.222 ulaşırken, masrafları ise yolculara, kilise rahiplerine ve karabaşlara harcanıyordu.

Sultan Mahmud Han Mescidi Vakfı

III. Ahmed'in vefatıyla tahta geçen I. Mahmud zamanında(1730-1736) Revan Muhafızı ve Seraskeri vezir İbrahim Paşa yaptırdığı mescidlere Sultan Mahmud'un ismini vermişti. Yapılan arz üzerine Sultan I. Mahmud, mescid görevlilerinin ücretleri için 19.000 akçe vakfetmişti.

Müftü Mevlana Emin Muhammed

Vadi-i Kebir köyünde yaşayan Müftü Mevlana Emin Muhammed'in tasarrufuna verilen 400 akçe gelirli çiftlik kaydı 1590 yılına aittir.

Vadi-i Kebir Köyü Camii Vakfı

Vadi-i Kebir Köyü camii vakfının 400 akçe geliri cmi görevlileri için harcanıyordu.

Revân Sancağı vakıflarının 1590-1595 yıllarında 800, 1727-1728 döneminde ise 308.222 akçe vakıf gelirleri vardı.